Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
J. KOKOTT
fremsat den 21. september 2023[1]

Sag C-605/21

Heureka Group a.s.
mod
Google LLC

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Městský soud v Praze (byretten i Prag, Den Tjekkiske Republik))

»Præjudiciel forelæggelse – søgsmål i henhold til national ret angående erstatning for overtrædelser af bestemmelser i konkurrenceretten – mulighed for at støtte sig på en afgørelse fra Kommissionen, som ikke er endelig – direktiv 2014/104/EU – anvendelsesområde ratione temporis – overtrædelsen er begyndt inden direktivets ikrafttrædelse – forældelsesfrist – den nationale lovgivnings forenelighed med artikel 102 TEUF og princippet om EU-rettens effektivitet«

Indhold

I. Indledning . . . 2

II. Retsforskrifter . . . 3

A. EU-retten . . . 3

1. Forordning (EF) nr. 1/2003 . . . 3

2. Direktiv 2014/104 . . . 4

B. National ret . . . 5

III. De faktiske omstændigheder og hovedsagen . . . 6

A. Kommissionens procedure i sagen »Google Shopping« og afgørelse C(2017) 4444 final . . . 6

[1] – Originalsprog: fransk.

B. Heurekas nationale civile erstatningssøgsmål 7

IV. Anmodningen om præjudiciel afgørelse og retsforhandlingerne for Domstolen 9

V. Bedømmelse 10

A. Det indledende spørgsmål: Kan den nationale domstol lægge en kommissionsafgørelse, som endnu ikke er endelig, til grund? 12

1. Den bindende karakter af en afgørelse fra Kommissionen, som endnu ikke er endelig . . 13

2. Forpligtelse til at udsætte hovedsagen? 14

B. Det første og det andet præjudicielle spørgsmål: konsekvenserne af Volvo-dommens konklusioner for den foreliggende sag 15

1. Overtrædelsesperioden efter udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 . 16

2. Overtrædelsesperioden før udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 . . 19

C. Det tredje og det fjerde præjudicielle spørgsmål: de krav, der følger af EU-retten, med hensyn til forældelsesreglerne før direktivet 19

1. Kan forældelsesfristen begynde at løbe, før overtrædelsen er ophørt? [det tredje spørgsmål og det fjerde spørgsmål, nr. i)] 20

2. Kan forældelsesfristen begynde at løbe, før skadelidte er bekendt med, at adfærden udgør en overtrædelse af konkurrencereglerne? [det fjerde spørgsmål, nr. ii)] 24

3. Skal forældelsesfristen suspenderes for varigheden af den ved Kommissionen verserende sag og domstolsprøvelsen af Kommissionens afgørelse? [det fjerde spørgsmål, nr. iii) og iv)] 25

VI. Forslag til afgørelse 27

I. Indledning

1. I henhold til forældelsesreglerne i artikel 10 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/104 af 26. november 2014 om visse regler for søgsmål i henhold til national ret angående erstatning for overtrædelser af bestemmelser i medlemsstaternes og Den Europæiske Unions konkurrenceret[2] begynder forældelsesfristerne ikke at løbe, før overtrædelsen af konkurrenceretten ophører, og sagsøger har eller med rimelighed kan forventes at have kendskab til de væsentlige elementer, der kendetegner overtrædelsen.

2. I forbindelse med den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse anmodes Domstolen principalt om at tage stilling til, hvorvidt kravet om, at forældelsesfristen ikke kan begynde at løbe, før overtrædelsen ophører, allerede fulgte af artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, før fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 udløb. Den forelæggende ret er endvidere i tvivl om, hvorvidt visse andre aspekter af de tidligere nationale forældelsesregler – som bl.a. vedrører kendskab til, at den pågældende adfærd udgør en

[2] – EUT 2014, L 349, s. 1.

overtrædelse af konkurrencereglerne, og suspension af forældelsesfristerne for varigheden af den ved Europa-Kommissionen verserende sag og den retslige anfægtelse af afgørelsen om overtrædelse – er forenelige med EU-retten.

II. Retsforskrifter

A. EU-retten

1. Forordning (EF) nr. 1/2003

3. Artikel 2 i forordning (EF) nr. 1/2003 [3] med overskriften »Bevisbyrde« bestemmer:

»I samtlige medlemsstaters og Fællesskabets procedurer vedrørende anvendelsen af […] artikel [101 TEUF og 102 TEUF] påhviler bevisbyrden for overtrædelse af […] artikel [101 TEUF], stk. 1, eller artikel [102 TEUF] den part eller myndighed, der gør overtrædelsen gældende. Bevisbyrden for, at betingelserne i […] artikel [101 TEUF], stk. 3, er opfyldt, påhviler de virksomheder og virksomhedssammenslutninger, der påberåber sig denne bestemmelse.«

4. Forordningens artikel 16 med overskriften »Ensartet anvendelse af Fællesskabets konkurrenceret« fastsætter:

»1. Når de nationale domstole i henhold til […] artikel [101 TEUF] eller [102 TEUF] træffer afgørelse om aftaler, vedtagelser eller praksis, som allerede er genstand for en kommissionsbeslutning, kan de ikke træffe afgørelser, der er i strid med den beslutning, som Kommissionen har truffet. De skal ligeledes undgå at træffe afgørelser, som vil være i strid med en beslutning, som Kommissionen har til hensigt at træffe i en procedure, som den har indledt. Med henblik herpå kan de nationale domstole vurdere, om det er nødvendigt at udsætte sagen. Disse forpligtelser berører ikke rettighederne og forpligtelserne efter […] artikel [267 TEUF].

2. Når medlemsstaternes konkurrencemyndigheder i henhold til […] artikel [101 TEUF] eller [102 TEUF] træffer afgørelse om aftaler, vedtagelser eller praksis, som allerede er genstand for en kommissionsbeslutning, kan de ikke træffe afgørelser, der er i strid med den beslutning, som Kommissionen har truffet.«

5. Denne forordnings artikel 25, stk. 2, har følgende ordlyd:

»Forældelsesfristen regnes fra den dag, hvor overtrædelsen er begået. Ved vedvarende eller gentagne overtrædelser regnes fristen dog først fra den dag, hvor overtrædelsen er ophørt.«

[3] – Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i artikel [101 TEUF] og 102 [TEUF] (EFT 2003, L 1, s. 1).

2. Direktiv 2014/104

6. Følgende fremgår af 36. betragtning til direktiv 2014/104:

»Nationale regler om forældelsesfristers begyndelse, længde, suspension eller afbrydelse bør ikke unødigt være til hinder for indbringelse af erstatningssøgsmål. Dette er særlig vigtigt i forbindelse med søgsmål, som bygger på en afgørelse fra en konkurrencemyndighed eller en appelret om, at der foreligger en overtrædelse. Med henblik herpå bør der kunne indbringes et erstatningssøgsmål, efter at en konkurrencemyndighed har behandlet sagen, med henblik på at håndhæve national konkurrenceret og EU-konkurrenceretten. Forældelsesfristen bør ikke begynde at løbe, før overtrædelsen ophører, og før en sagsøger har kendskab til, eller med rimelighed kan forventes at have kendskab til, den adfærd, der udgør overtrædelsen, til det forhold, at sagsøger har lidt skade som følge af overtrædelsen, og til identiteten af overtræderen. Medlemsstaterne bør kunne opretholde eller indføre absolutte, almindeligt gældende forældelsesfrister, såfremt varigheden af sådanne absolutte forældelsesfrister ikke gør det praktisk umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve retten til fuld erstatning.«

7. Dette direktivs artikel 2 har overskriften »Definitioner«, og denne artikels punkt 1) og 12) bestemmer:

»I dette direktiv forstås ved:

1) »overtrædelse af konkurrenceretten«: overtrædelse af artikel 101 [TEUF] eller 102 [TEUF] eller af national konkurrenceret

[…]

12) »endelige afgørelse om overtrædelse«: en afgørelse om overtrædelse, der ikke kan eller ikke længere kan være genstand for almindelige retsmidler.«

8. Direktivets artikel 9 med overskriften »Retsvirkninger af nationale afgørelser« bestemmer:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at når en national konkurrencemyndighed eller appelret har truffet en endelig afgørelse om overtrædelse af konkurrenceretten, anses den for at være uomtvistelig med henblik på et erstatningssøgsmål, der er indbragt for deres nationale retter i henhold til artikel [101 TEUF] eller [102 TEUF] eller i henhold til national konkurrenceret.

2. Medlemsstaterne sikrer, at en endelig afgørelse som omhandlet i stk. 1, der træffes i en anden medlemsstat, efter national ret, kan forelægges for deres nationale retter, i det mindste som prima facie-bevis for, at der er sket en overtrædelse af konkurrenceretten, og, hvis det er relevant, kan vurderes sammen med andre beviser, som parterne fremlægger.

3. Denne artikel berører ikke nationale retters rettigheder og forpligtelser i henhold til artikel 267 [TEUF].«

9. Direktivets artikel 10, der har overskriften »Forældelsesfrist«, bestemmer:

»1. Medlemsstaterne fastsætter i overensstemmelse med denne artikel regler om forældelsesfrister for anlæggelse af erstatningssøgsmål. Disse regler skal bestemme, hvornår

forældelsesfristen begynder at løbe, dens længde, og under hvilke omstændigheder den afbrydes eller suspenderes.

2. Forældelsesfristen begynder ikke at løbe, før overtrædelsen af konkurrenceretten ophører, og sagsøger har eller med rimelighed kan forventes at have kendskab til:

a) adfærden og at den udgør en overtrædelse af konkurrenceretten

b) at overtrædelsen af konkurrenceretten har forvoldt sagsøgeren skade, og

c) identiteten af overtræderen.

3. Medlemsstaterne sikrer, at forældelsesfristen for indbringelse af erstatningssøgsmål er mindst fem år.

4. Medlemsstaterne sikrer, at en forældelsesfrist suspenderes eller, afhængigt af national ret, afbrydes, hvis en konkurrencemyndighed tager skridt til at undersøge eller forfølge den overtrædelse af konkurrenceretten, som erstatningssøgsmålet vedrører. Suspensionen ophører tidligst ét år, efter at afgørelsen om overtrædelse er blevet endelig, eller efter at sagen på anden måde er afsluttet.«

B. National ret

10. Ifølge den forelæggende rets oplysninger var forældelse af retten til erstatning for en skade først, før zákon č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže (lov nr. 262/2017 om erstatning på konkurrenceområdet) trådte i kraft den 1. september 2017, indtil den 31. december 2013 reguleret af zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (lov nr. 513/1991, handelsloven) og derefter – fra den 1. januar 2014 til den 31. august 2017 – af zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (lov nr. 89/2012, den civile lovbog). Ifølge den forelæggende ret består forskellen mellem disse to regelsæt i, at forældelsesfristen i henhold til handelsloven er fire år, mens den i henhold til den civile lovbog er tre år. Med henblik på sagens behandling for Domstolen har den forelæggende ret, som alene har kompetence til at fortolke og anvende national ret[4], anført, at bestemmelserne i den civile lovbog er relevante.

11. Den civile lovbogs § 620, stk. 1, har følgende ordlyd:

»De afgørende omstændigheder for, at forældelsesfristen for retten til erstatning for en skade begynder at løbe, omfatter kendskab til skaden og til den erstatningspligtige[s identitet]. Dette gælder tilsvarende ligeledes med henblik på skadeserstatning.«

12. Den civile lovbogs § 629, stk. 1, bestemmer:

»Forældelsesfristen er på tre år.«

13. § 9, stk. 1-3, i lov nr. 262/2017 om erstatning på konkurrenceområdet har følgende ordlyd:

»1) Forældelsesfristen for udøvelse af en ret til erstatning i henhold til nærværende lov udgør fem år; bestemmelserne i den civile lovbogs §§ 629 og 636 finder ikke anvendelse.

[4] – Jf. dom af 24.7.2023, Statul român (C-107/23 PPU, EU:C:2023:606, præmis 76 og den deri nævnte retspraksis).

2) Forældelsesfristen begynder at løbe fra den dag, hvor den berørte person får kendskab til skaden, til den erstatningspligtige[s identitet] og til konkurrencebegrænsningen, eller burde og kunne have fået kendskab til disse forhold, dog tidligst fra den dato, hvor konkurrencebegrænsningen ophørte.

3) Forældelsesfristen løber ikke, så længe undersøgelsen eller sagsbehandlingen for konkurrencemyndigheden vedrørende den samme konkurrencebegrænsning varer, eller i en periode på et år fra den dato, hvor a) konkurrencemyndighedens eller en domstols afgørelse om, at der foreligger en sådan konkurrencebegrænsning, er blevet endelig, eller b) undersøgelsen, sagsbehandlingen for konkurrencemyndigheden eller sagen for domstolen på anden måde er afsluttet.«

III. De faktiske omstændigheder og hovedsagen

14. Selskabet Heureka Group a.s. (herefter »Heureka«), som driver virksomhed på markedet for prissammenligningstjenester i Den Tjekkiske Republik, sagsøgeren i hovedsagen, har ved Městský soud v Praze (byretten i Prag, Den Tjekkiske Republik), den forelæggende ret, anlagt et erstatningssøgsmål mod Google LLC efter Kommissionens afgørelse af 27. juni 2017 i sagen Google Search (Shopping) (herefter »afgørelse C(2017) 4444 final«)[5].

A. Kommissionens procedure i sagen »Google Shopping« og afgørelse C(2017) 4444 final

15. Den 30. november 2010 offentliggjorde Kommissionen en pressemeddelelse, hvori den meddelte, at den havde indledt en procedure mod Google på grundlag af bl.a. artikel 2, stk. 1, i forordning (EF) nr. 773/2004 vedrørende et eventuelt misbrug af en dominerende stilling inden for onlinesøgning[6].

16. I 2013 tilbød Google Kommissionen at afgive tilsagn med henblik på at imødekomme denne institutions betænkeligheder.

17. Den 27. maj 2014 offentliggjorde Sdružení pro internetový rozvoj v České republice (foreningen for internetudvikling i Den Tjekkiske Republik, herefter »SPIR«), som Heureka er medlem af, en pressemeddelelse, hvori SPIR erklærede sig uenig i disse tilsagn.

18. Den 15. april 2015 vedtog Kommissionen en klagepunktsmeddelelse rettet til Google, hvori denne institution foreløbigt konkluderede, at den omhandlede praksis udgjorde misbrug af en dominerende stilling og dermed var i strid med artikel 102 TEUF.

19. Den 14. juli 2016 vedtog Kommissionen en supplerende klagepunktsmeddelelse og indledte en procedure vedrørende tilsidesættelse af artikel 102 TEUF, ligeledes mod Googles moderselskab, Alphabet, Inc.

20. Den 27. juni 2017 vedtog Kommissionen afgørelse C(2017) 4444 final. I denne afgørelse fandt Kommissionen, at Google og, fra sin overtagelse af kontrollen med Google, Alphabet, Inc. havde tilsidesat artikel 102 TEUF og EØS-aftalens artikel 54. Ifølge Kommissionen misbrugte Google

[5] – Afgørelse C(2017) 4444 final af 27.6.2017 om en procedure i henhold til artikel 102 TEUF og EØS-aftalens artikel 54 (sag AT.39740 – Google Search (Shopping) (herefter »Google Shopping-sagen«).

[6] – Kommissionens forordning af 7.4.2004 om Kommissionens gennemførelse af procedurer i henhold til [artikel 101 TEUF og 102 TEUF] (EUT 2004, L 123, s. 18), IP/10/1624, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_10_1624

sin dominerende stilling på 13 nationale markeder for generel søgning i EØS, herunder Den Tjekkiske Republik, ved at reducere trafikken fra sine generelle resultatsider til konkurrerende sammenligningstjenester og ved at øge trafikken til sin egen sammenligningstjeneste, hvilket kunne have haft eller sandsynligvis havde haft konkurrencebegrænsende virkninger på de 13 nationale markeder for specialiseret søgning for produktsammenligning, men også på de nævnte markeder for generel søgning [7].

21. Kommissionen konkluderede, at denne overtrædelse havde fundet sted siden februar 2013 i Den Tjekkiske Republik, og at den fortsat fandt sted på datoen for vedtagelsen af afgørelsen, dvs. den 27. juni 2017. Kommissionen fandt derfor, at Google skulle påbydes at bringe sin adfærd til ophør inden for 90 dage og ikke at vedtage en tilsvarende adfærd med samme formål eller samme virkning [8].

22. Den 12. januar 2018 blev resuméet af afgørelse C(2017) 4444 final offentliggjort i *Den Europæiske Unions Tidende*.

23. Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 11. september 2017 anlagde Google sag til prøvelse af afgørelse C(2017) 4444 final. I dom af 10. november 2021, Google og Alphabet mod Kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763), annullerede Retten denne afgørelse, alene for så vidt som Kommissionen deri fastslog, at Google havde tilsidesat de relevante bestemmelser på 13 nationale markeder for *generel* søgning inden for EØS på grundlag af, at der forelå konkurrencebegrænsende virkninger på disse markeder, og frifandt i øvrigt Kommissionen, navnlig ved at tiltræde Kommissionens analyse for så vidt angår markedet for *specialiseret* søgning vedrørende produktsammenligning.

24. Google har ved stævning af 20. januar 2022 iværksat en appel af Rettens dom, som verserer for Domstolen [9].

B. Heurekas nationale civile erstatningssøgsmål

25. Ved stævning af 25. juni 2020, indgivet den 26. juni 2020, har Heureka anlagt et erstatningssøgsmål mod Google ved Městský soud v Praze (byretten i Prag). Heureka har med sit søgsmål nedlagt påstand om erstatning for den skade, som dette selskab angiveligt har lidt som følge af Googles misbrug, i henhold til afgørelse C(2017) 4444 final, af en dominerende stilling i Den Tjekkiske Republik i perioden fra februar 2013 til den 27. juni 2017. Heureka har hævdet, at Google havde placeret og vist sin egen prissammenligningstjeneste på det bedst mulige sted i resultaterne i sine generelle søgetjenester og derved reduceret antallet af besøg på prissammenligningsportalen Heureka.cz.

7 – Dom af 10.11.2021, Google og Alphabet mod Kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, præmis 55, 57, 67 og 70).

8 – Dom af 10.11.2021, Google og Alphabet mod Kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, præmis 71 og 666).

9 – Verserende sag C-48/22 P, Google og Alphabet mod Kommissionen (Google Shopping).

26. Google har nedlagt påstand om afvisning og har i denne forbindelse navnlig gjort gældende, at retten til erstatning var forældet hvad angår perioden fra, i det mindste, februar 2013 til den 25. juni 2016 [10]. Dette argument er baseret på det postulat, at Heureka kunne have haft kendskab til såvel overtræderen som den omstændighed, at Heureka havde lidt skade, længe inden afgørelse C(2017) 4444 final blev vedtaget.

27. Google har i denne forbindelse anført, at det var indlysende, at søgemaskineudbyderen benævnt »Google« var selskabet Google, bl.a. på baggrund af Kommissionens pressemeddelelse af 30. november 2010 (punkt 15 ovenfor).

28. Desuden er Google af den opfattelse, at offentliggørelsen den 27. maj 2014 af den pressemeddelelse, hvori SPIR udtrykte uenighed med de tilsagn, som Google havde afgivet til Kommissionen (punkt 17 ovenfor), under alle omstændigheder var tilstrækkeligt til, at forældelsesfristen begyndte at løbe.

29. Af disse grunde har Google gjort gældende, at den forældelsesfrist, der finder anvendelse i den foreliggende sag, var begyndt at løbe fra februar 2013, dvs. fra begyndelsen af overtrædelsen på tjekkisk område og begyndelsen af den hævdede skade, eller senest fra den 27. maj 2014, datoen, hvor SPIR's pressemeddelelse blev offentliggjort.

30. Ifølge Google var der intet til hinder for, at Heureka kunne anlægge sit erstatningssøgsmål, idet dette selskab i løbet af proceduren vedrørende søgsmålet gradvist kunne udvide omfanget af skaden ved at tilføje de forvoldte delvise skader, som øgedes med tiden.

31. På denne baggrund er Městský soud v Praze (byretten i Prag) i tvivl om, hvorvidt de tidligere nationale regler om forældelsesfrister er forenelige med artikel 10, stk. 2, i direktiv 2014/104 og, i givet fald, med artikel 102 TEUF og effektivitetsprincippet. Den forelæggende ret har anført, at den treårige forældelsesfrist i henhold til den civile lovbogs § 620, stk. 1, begynder at løbe, så snart skadelidte får kendskab til, eller kan anses for at have fået kendskab til, overtræderens identitet og den forvoldte skade. Hvad angår betingelsen om kendskab til, at der er forvoldt en skade som følge af den pågældende overtrædelse, er kendskab til en delvis skade ifølge en fortolkning fra Nejvyšší soud (øverste domstol, Den Tjekkiske Republik) af den civile lovbogs § 620, stk. 1, tilstrækkeligt til, at forældelsesfristen begynder at løbe. Især i tilfælde af vedvarende eller gentagne overtrædelser kan skaden opdeles, og hver »ny skade« kan påberåbes særskilt og medføre, at en ny forældelsesfrist begynder at løbe.

32. Ifølge den forelæggende ret betyder dette i den foreliggende sag, at hver enkelt generel søgning foretaget på Googles websted, der førte til en placering og visning af resultater, som var mere fordelagtig for Googles prissammenligningstjeneste, medførte, at en ny selvstændig forældelsesfrist begyndte at løbe.

33. Den forelæggende ret har desuden anført, at den civile lovbog, til forskel fra artikel 10 i direktiv 2014/104, ikke kræver, at skadelidte har kendskab til, at den pågældende adfærd udgør en overtrædelse af konkurrenceretten. Den civile lovbog indeholder heller ikke en regel om, at

[10] – Denne dato fremkommer ved at fratrække en forældelsesfrist på fire år fra datoen for Heurekas stævning (25.6.2020). Google er til forskel fra den forelæggende ret (jf. punkt 10 i dette forslag til afgørelse) af den opfattelse, at den relevante nationale lovgivning er handelsloven, som fastsætter en forældelsesfrist på fire år (jf. ligeledes punkt 10 i dette forslag til afgørelse) fra det tidspunkt, hvor skadelidte fik kendskab eller kunne få kendskab til skaden og til den erstatningspligtiges identitet.

forældelsesfristen kan suspenderes eller afbrydes i den periode, hvor den pågældende adfærd undersøges, eller en regel om, at suspensionen af forældelsesfristen tidligst ophører et år, efter at den afgørelse, hvorved overtrædelsen fastslås, er blevet endelig.

IV. Anmodningen om præjudiciel afgørelse og retsforhandlingerne for Domstolen

34. Under disse omstændigheder har Městský soud v Praze (byretten i Prag) ved kendelse af 29. september 2021, indgået til Domstolen den 30. september 2021, forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

1) Skal artikel 21, stk. 1, i direktiv 2014/104 og de generelle EU-retlige principper fortolkes således, at direktiv 2014/104, og navnlig artikel 10 heri, har direkte eller indirekte virkning i den foreliggende tvist om erstatning for den samlede skade, der er lidt som følge af overtrædelse af bestemmelserne i artikel 102 TEUF, hvilken overtrædelse begyndte før ikrafttrædelsen af direktiv 2014/104 og ophørte efter tidspunktet for udløbet af den gennemførelsesfrist, der var fastsat for dette direktivs gennemførelse, i en situation, hvor erstatningssøgsmålet blev anlagt efter udløbet af gennemførelsesfristen, eller således, at artikel 10 i direktiv 2014/104 alene finder anvendelse på en del af den anfægtede adfærd (og den heraf følgende skade), som fandt sted efter ikrafttrædelsen af direktiv 2014/104 eller efter omstændighederne efter udløbet af gennemførelsesfristen?

2) Kræver direktiv 2014/104 og/eller artikel 102 TEUF samt effektivitetsprincippet efter deres betydning og formål, at artikel 22, stk. 2, i direktiv 2014/[104] fortolkes således, at »samtlige nationale foranstaltninger truffet i henhold til artikel 21, bortset fra dem, som omhandlet i [artikel 22], stk. 1«, er de nationale bestemmelser, som gennemfører artikel 10 i direktiv 2014/[104], med andre ord om artikel 22, stk. 1 eller stk. 2, i direktiv 2014/104 finder anvendelse på artikel 10 i direktiv 2014/104 og bestemmelserne om forældelse?

3) Er nationale bestemmelser og fortolkningen heraf i overensstemmelse med artikel 10, stk. 2, i direktiv 2014/104 og/eller med artikel 102 TEUF samt effektivitetsprincippet, når det af disse bestemmelser og denne fortolkning følger, at »kendskab til, at der er forvoldt en skade« – hvilket er afgørende for, at den subjektive forældelsesfrist begynder at løbe – er forbundet med skadelidtes kendskab til de »specifikke delvise skader«, som er opstået gradvist i løbet af en igangværende eller vedvarende konkurrencebegrænsende adfærd (da retspraksis er baseret på den forudsætning, at hele det pågældende erstatningskrav kan opdeles), og den subjektive forældelsesfrist for så vidt angår disse skader begynder at løbe fra forskellige tidspunkter, uanset den skadelidtes kendskab til det fulde omfang af skaden, som er forvoldt ved den samlede overtrædelse af artikel 102 TEUF, dvs. nationale bestemmelser og en fortolkning heraf, som muliggør, at forældelsesfristen for erstatningssøgsmål for skader, som er forvoldt ved konkurrencebegrænsende adfærd, som består i at placere og vise sin egen sammenligningstjeneste på en meget fordelagtig måde i strid med artikel 102 TEUF, begynder at løbe inden ophøret af denne adfærd?

4) Er artikel 10, stk. 2, 3 og 4, i direktiv 2014/104 eller artikel 102 TEUF samt effektivitetsprincippet til hinder for nationale bestemmelser, som fastsætter, at den subjektive forældelsesfrist for erstatningssøgsmål er tre år, og at den begynder at løbe fra tidspunktet, hvor skadelidte har fået kendskab til eller burde have fået kendskab til den delvise skade og til identiteten af den erstatningspligtige, men uden at tage hensyn til i) tidspunktet for, hvornår lovovertrædelsen ophørte, ii) skadelidtes kendskab til, at adfærden er i strid med

konkurrencereglerne, som samtidig iii) ikke suspenderer eller afbryder den treårige forældelsesfrist for varigheden af den ved Kommissionen verserende sag, hvis genstand er den vedvarende overtrædelse af artikel 102 TEUF, samt iv) ikke indeholder en bestemmelse om, at forældelsesfristen ikke suspenderes tidligere end et år, efter at afgørelsen i sagen om overtrædelse er blevet endelig?

35. Heureka, Google og Europa-Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg i den præjudicielle sag for Domstolen.

36. Den 22. juni 2022, dvs. efter at den skriftlige forhandling i den foreliggende sag var afsluttet den 21. marts 2022, afsagde Domstolen dom i sagen Volvo og DAF Trucks (C-267/20, herefter »Volvo-dommen«, EU:C:2022:494), hvori den bl.a. udtalte sig om karakteren af artikel 10 i direktiv 2014/104 og om den tidsmæssige anvendelse af denne bestemmelse. Henset til lighederne mellem denne sag og den foreliggende sag har Domstolen henledt den forelæggende rets opmærksomhed på denne dom og spurgt den, om den i lyset heraf ønskede at fastholde sin anmodning om præjudiciel afgørelse.

37. Ved skrivelse af 29. juni 2022, indgået den 1. juli 2022, har den forelæggende ret meddelt Domstolen, at den fastholdt sin anmodning om præjudiciel afgørelse.

38. Ved skriftlig meddelelse indgået til Domstolen den 27. september 2022 har den forelæggende ret imidlertid meddelt Domstolen, at den trak det første og det andet spørgsmål tilbage fra den præjudicielle forelæggelse, men at den fastholdt sit tredje og fjerde spørgsmål.

39. Den 20. december 2022 har Domstolen og generaladvokaten stillet alle parterne i sagen spørgsmål til skriftlig besvarelse, som alle disse parter har besvaret. Den forelæggende ret har ligeledes fremsat bemærkninger til disse spørgsmål, som er blevet registreret som et supplement til anmodningen om præjudiciel afgørelse.

40. Alle parter var desuden repræsenteret i retsmødet den 20. marts 2023.

V. Bedømmelse

41. Med sine præjudicielle spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om Heureka, sagsøgeren i hovedsagen, der anlagde sag den 26. juni 2020, og som hævder at have lidt skade som følge af Googles misbrug af en dominerende stilling i perioden fra februar 2013 til den 27. juni 2017, stadig kan kræve erstatning for den skade, der er forvoldt i hele denne periode, eller om Heurekas ret til erstatning derimod allerede er forældet hvad angår en del af den nævnte periode.

42. Dette spørgsmål opstår især, fordi tjekkisk lov før gennemførelsen af direktiv 2014/104 alene knyttede forældelsesfristens begyndelsestidspunkt til kendskabet til skaden og skadevolderen. Ifølge den relevante retspraksis kunne alle skader, der opstod i forbindelse med en vedvarende overtrædelse af konkurrenceretten, således opdeles i delvise skader, og en selvstændig forældelsesfrist begyndte at løbe for hver delvis skade. Retten til erstatning blev derfor forældet særskilt og gradvist.

43. I henhold til denne retspraksis og den tidligere treårige forældelsesfrist – og ud fra den antagelse, at Heureka, således som Google har gjort gældende (jf. punkt 26-29 ovenfor), havde kendskab til eller burde have haft kendskab til skaden og skadevolderen fra begyndelsen af den periode, for hvilken Heureka kræver erstatning, eller under alle omstændigheder inden overtrædelsen ophørte som fastslået af Kommissionen – ville en del af Heurekas ret til erstatning som følge af denne overtrædelse allerede have været forældet på det tidspunkt, hvor dette selskab anlagde sag [11].

44. I mellemtiden er direktiv 2014/104 imidlertid trådt i kraft, hvis artikel 10, stk. 2, ikke alene opstiller som betingelse for, at en forældelsesfrist, som finder anvendelse på et erstatningssøgsmål i forbindelse med en overtrædelse af konkurrenceretten, begynder at løbe, at sagsøgeren havde kendskab til de væsentlige elementer i overtrædelsen, men også, at overtrædelsen er ophørt.

45. Direktiv 2014/104 trådte i kraft den 26. december 2014. Fristen for dets gennemførelse udløb den 27. december 2016. Den 1. september 2017 trådte lov nr. 262/2017 om erstatning på konkurrencerådet, som gennemfører direktiv 2014/104 i tjekkisk ret, i kraft.

46. Den forelæggende ret er derfor først og fremmest i tvivl med hensyn til den tidsmæssige anvendelse af artikel 10 i direktiv 2014/104 (det første og det andet præjudicielle spørgsmål). Endvidere ønsker den forelæggende ret oplyst, om forældelsesregler som de regler, der var fastsat i tjekkisk ret før ikrafttrædelsen af den nationale lov til gennemførelse af denne bestemmelse, er forenelige med kravene i den nævnte bestemmelse og/eller artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet (det tredje og det fjerde præjudicielle spørgsmål).

47. I Volvo-dommen har Domstolen allerede præciseret visse aspekter af den tidsmæssige anvendelse af artikel 10 i direktiv 2014/104. Derfor har den forelæggende ret meddelt Domstolen, at den på baggrund af denne dom trak sit første og andet præjudicielle spørgsmål tilbage. Det er imidlertid hensigtsmæssigt at undersøge de konkrete konsekvenser, som Volvo-dommen har for den foreliggende sag (afsnit B nedenfor).

48. Denne undersøgelse vil vise, at svaret på spørgsmålet om, hvorvidt Heureka stadig kan kræve erstatning for den skade, selskabet har lidt i hele overtrædelsesperioden, afhænger af, om forældelsesfristen i henhold til national ret allerede var udløbet hvad angår en del af denne periode på det tidspunkt, hvor fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 udløb. Svaret på dette spørgsmål afhænger igen af, om det allerede inden udløbet af fristen for gennemførelse af dette direktiv fulgte af artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, at national ret ikke kunne fastsætte, at forældelsesfristen begyndte at løbe, inden en vedvarende overtrædelse af EU-konkurrenceretten var ophørt. Dette spørgsmål svarer i det væsentlige til det tredje præjudicielle spørgsmål og det fjerde præjudicielle spørgsmål, nr. i). I denne sammenhæng er det ligeledes nødvendigt at behandle det fjerde præjudicielle spørgsmål, nr. ii), iii) og iv), som vedrører spørgsmålet om, hvorvidt andre aspekter af de tidligere nationale forældelsesregler var forenelige med EU-retten (afsnit C nedenfor).

[11] – Den forelæggende ret synes at tage udgangspunkt i denne antagelse, eftersom den rettighed, der følger af den omhandlede overtrædelse – hvis den anså dette kendskab for først at være opnået efter overtrædelsens ophør den 27.6.2017 – selv ved anvendelsen af den tidligere treårige forældelsesfrist, som var fastsat i den tjekkiske civile lovbog, under alle omstændigheder endnu ikke ville have været forældet i sin helhed, da Heurekas søgsmål blev anlagt den 26.6.2020. I så fald ville det ikke være nødvendigt at undersøge betingelsen om, at overtrædelsen skal være ophørt, for at forældelsesfristen begynder at løbe.

49. Først rejser der sig imidlertid et indledende spørgsmål: I modsætning til i situationen i de sager, der gav anledning til Volvo-dommen [12] og til Deutsche Bank-kendelsen [13], er Kommissionens afgørelse C(2017) 4444 final, som Heureka har påberåbt sig med henblik på at påvise forekomsten og varigheden af den overtrædelse, som har forvoldt selskabet skade, i den foreliggende sag endnu ikke endelig (jf. punkt 23 og 24 ovenfor). Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt den nationale retsinstans ikke desto mindre kan lægge denne afgørelse til grund med henblik på at fastslå den pågældende overtrædelse og dens varighed samt med henblik på at fastlægge forældelsesfristen i hovedsagen, eller hvorvidt den er forpligtet til at udsætte sagen, indtil den pågældende afgørelse bliver endelig. For så vidt som det som led i den samarbejdsprocedure med de nationale retter, som er indført ved artikel 267 TEUF, tilkommer Domstolen at give den forelæggende ret et hensigtsmæssigt svar, som sætter den i stand til at afgøre den tvist, der verserer for den [14], bør dette spørgsmål afklares, inden der tages stilling til de præjudicielle spørgsmål, som den nationale ret har forelagt (afsnit A nedenfor).

A. Det indledende spørgsmål: Kan den nationale domstol lægge en kommissionsafgørelse, som endnu ikke er endelig, til grund?

50. I henhold til artikel 2, nr. 12), i direktiv 2014/104 er en »endelig afgørelse om overtrædelse« en afgørelse om overtrædelse, der ikke kan eller ikke længere kan være genstand for almindelige retsmidler.

51. Afgørelse C(2017) 4444 final er endnu ikke endelig i denne bestemmelses fostand, eftersom den har været genstand for et annullationssøgsmål for Retten, hvis dom i sagen Google og Alphabet mod Kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763), er blevet appelleret til Domstolen (punkt 23 og 24 ovenfor).

52. Er denne omstændighed til hinder for, at sagsøgeren og den nationale domstol kan støtte sig på konklusionerne i Kommissionens afgørelse, navnlig hvad angår forekomsten og varigheden af overtrædelsen?

53. Dette er efter min opfattelse ikke tilfældet.

54. Således har selv en endnu ikke endelig afgørelse, i hvilken Kommissionen fastslår, at der er sket en overtrædelse af konkurrenceretten, bindende virkning, så længe den ikke er blevet annulleret (under 1 nedenfor). Det tilkommer den nationale domstol at drage de relevante konsekvenser heraf i den sag, der verserer for den, og i givet fald vurdere, om den skal udsætte sagen, indtil Kommissionens afgørelse bliver endelig, idet den dog ikke er forpligtet til at gøre dette (under 2 nedenfor). Spørgsmålet om, hvorvidt den nationale domstol kan lægge en kommissionsafgørelse, som endnu ikke er endelig, til grund, adskiller sig fra spørgsmålet om, hvorvidt forældelsesfristen skal suspenderes i et sådant tilfælde (jf. vedrørende dette spørgsmål punkt 132-138 nedenfor).

[12] – Volvo-dommen, præmis 18.

[13] – Kendelse af 6.3.2023, Deutsche Bank (Samordnet praksis – rentederivater i euro) (C-198/22 og C-199/22, EU:C:2023:166, præmis 19).

[14] – Jf. dom af 10.2.2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Forældelsesfrist) (C-219/20, EU:C:2022:89, præmis 33 og den deri nævnte retspraksis).

1. Den bindende karakter af en afgørelse fra Kommissionen, som endnu ikke er endelig

55. Der gælder i princippet for Unionens institutioners retsakter en formodning om lovlighed, og de afføder derfor retsvirkninger, så længe de ikke er blevet annulleret eller trukket tilbage [15].

56. Dette princip indebærer også en forpligtelse til at anerkende, at disse retsakter i fuldt omfang er gyldige, så længe Domstolen ikke har fastslået deres ugyldighed, og til ikke at modsætte sig deres gennemførelse, så længe Domstolen ikke har truffet bestemmelse om en udsættelse heraf [16].

57. I henhold til artikel 288, stk. 4, TEUF er en afgørelse vedtaget af Kommissionen ganske vist kun bindende for dem, den er rettet til, hvis den angiver disse. Det er imidlertid ubestridt, at en sådan afgørelse også kan have retligt bindende virkninger, der kan berøre tredjemands interesser, såfremt den berører dem direkte og individuelt og væsentligt ændrer deres retsstilling [17].

58. For så vidt som en sådan afgørelse har retligt bindende virkninger for dens adressater og for de tredjeparter, der er direkte og individuelt berørt på grundlag af den overtrædelse, som er fastslået i denne afgørelse, bør andre tredjeparter såsom Heureka og den forelæggende ret ligeledes kunne støtte sig på konklusionerne i den nævnte afgørelse, så længe denne ikke er blevet annulleret. De nationale myndigheders og retsinstansers forpligtelse til at overholde formodningen om, at Kommissionens afgørelser er lovlige, følger ligeledes af princippet om loyalt samarbejde, der er fastsat i artikel 4, stk. 3, TEU [18].

59. I henhold til artikel 16, stk. 1, første punktum, i forordning nr. 1/2003 kan de nationale domstole, når de i henhold til artikel 101 TEUF eller 102 TEUF træffer afgørelse om aftaler, vedtagelser eller praksis, som allerede er genstand for en kommissionsafgørelse, i øvrigt ikke træffe afgørelser, der er i strid med den afgørelse, som Kommissionen har truffet. Denne bestemmelse opstiller ikke en betingelse om, at en sådan afgørelse skal være endelig.

60. Herved adskiller den sig fra artikel 9 i direktiv 2014/104, som kun tillægger afgørelser truffet af nationale konkurrencemyndigheder bevisværdi, såfremt de er endelige [19]. Denne forskel er således begrundet i EU-rettens forrang og i den bindende virkning af EU-institutionernes afgørelser [20].

61. I Sumal-dommens [21] præmis 42 fastslog Domstolen ganske vist, at det med henblik på at fastslå ansvaret, med hensyn til en overtrædelse af konkurrenceretten, for en juridisk enhed, der henhører under en økonomisk enhed, var nødvendigt, at en juridisk enhed, der i det mindste var ejet af denne økonomiske enhed, havde deltaget i en sådan overtrædelse, i en *endelig* [22]

[15] – Dom af 15.6.1994, Kommissionen mod BASF m.fl. (C-137/92 P, EU:C:1994:247, præmis 48), af 14.12.2000, Masterfoods og HB (C-344/98, EU:C:2000:689, præmis 53), og af 5.10.2004, Kommissionen mod Grækenland (C-475/01, EU:C:2004:585, præmis 18).

[16] – Dom af 7.6.1988, Kommissionen mod Grækenland (63/87, EU:C:1988:285, præmis 10), og af 21.9.1989, Hoechst mod Kommissionen (46/87 og 227/88, EU:C:1989:337, præmis 64).

[17] – Jf. f.eks. dom af 28.1.1986, COFAZ mod Kommissionen (C-169/84, EU:C:1986:42, præmis 24), af 31.3.1998, Frankrig m.fl. mod Kommissionen (C-68/94 og C-30/95, EU:C:1998:148, præmis 48-58), og af 29.6.2010, Kommissionen mod Alrosa (C-441/07 P, EU:C:2010:377, præmis 90); jf. desuden dom af 11.7.1996, Métropole télévision m.fl. mod Kommissionen (T-528/93, T-542/93, T-543/93 og T-546/93, EU:T:1996:99, præmis 59-64), og kendelse af 18.9.2006, Wirtschaftskammer Kärnten og best connect Ampere Strompool mod Kommissionen (T-350/03, EU:T:2006:257, præmis 54).

[18] – Jf. i denne retning dom af 21.11.2013, Deutsche Lufthansa (C-284/12, EU:C:2013:755, præmis 41).

[19] – Jf. desuden i denne retning, vedrørende situationen inden ikrafttrædelsen af direktiv 2014/104, dom af 20.4.2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, præmis 61-63), samt mit forslag til afgørelse Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punkt 93).

[20] – Jf. i denne retning mit forslag til afgørelse Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punkt 96).

[21] – Dom af 6.10.2021 (C-882/19, EU:C:2021:800).

[22] – Min fremhævelse.

kommissionsafgørelse var anført eller for den pågældende nationale domstol fastslået selvstændigt, når der ikke er vedtaget en kommissionsafgørelse om, at der foreligger en overtrædelse.

62. Det fremgår imidlertid ikke, at det heraf følger, at skadelidte eller en national retsinstans kun kan støtte sig på konklusionerne i en kommissionsafgørelse, der er blevet endelig. Hvis dette var tilfældet, ville det indebære, at sagsøgeren i alle tilfælde skulle afvente afslutningen af den retslige prøvelse af Kommissionens afgørelse for at kunne påberåbe sig konklusionerne i denne afgørelse. Dette ville således kunne gøre det uforholdsmæssigt vanskeligt for de skadelidte parter at udøve deres ret til erstatning i henhold til artikel 101 TEUF og 102 TEUF, navnlig for så vidt som det ikke er udelukket, at den absolutte forældelsesfrist for denne ret udløber, inden den pågældende retssag er afsluttet. De ville derfor kunne blive frataget muligheden for at anlægge søgsmål med støtte i en endelig afgørelse, der fastslår en overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler [23].

2. Forpligtelse til at udsætte hovedsagen?

63. Den principielt bindende karakter af en kommissionsafgørelse, der endnu ikke er endelig, bekræftes af den omstændighed, at det i henhold til artikel 16, stk. 1, tredje punktum, i forordning nr. 1/2003 overlades til de nationale domstole at vurdere, om det i et sådant tilfælde er nødvendigt at udsætte den nationale procedure. Hvis en national domstol ikke kunne lægge en kommissionsafgørelse, som endnu ikke var endelig, til grund, burde udsættelsen af dens behandling af sagen således være en automatisk konsekvens af, at afgørelsen ikke var endelig.

64. Nærmere bestemt fremgår det desuden af opbygningen af artikel 16, stk. 1, i forordning nr. 1/2003, at lovgiver især synes at have påtænkt den mulighed, at den nationale sag kan udsættes i det tilfælde, hvor der endnu ikke er vedtaget en afgørelse, men hvor Kommissionen blot har til hensigt at træffe en afgørelse [24]. Selv om jeg ikke kan se, hvorfor en udsættelse ikke også, alt efter omstændighederne, kan vise sig at være hensigtsmæssig, eller endog nødvendig, når en kommissionsafgørelse endnu ikke er endelig, fremhæver denne opbygning ikke desto mindre yderligere, at en udsættelse ikke sker automatisk i dette tilfælde.

65. Direktiv 2014/104 forbyder heller ikke en national retsinstans at fortsætte sagen, når der verserer en sag vedrørende den samme overtrædelse for Kommissionen. Procedurerne for offentlig og privat gennemførelse af EU-konkurrenceretten er således af supplerende karakter og kan principielt være samtidige [25]. Dette bør også være tilfældet, såfremt proceduren for Kommissionen er afsluttet, men en domstolsprøvelse af dens afgørelse verserer for Unionens retsinstanser.

[23] – Jf. i denne retning dom af 28.3.2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 52).

[24] – Jf. i denne retning dom af 12.1.2023, RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, præmis 64). Artikel 16, stk. 1, i forordning nr. 1/2003 bestemmer: »1. Når de nationale domstole i henhold til […] artikel [101 TEUF] eller [102 TEUF] træffer afgørelse om aftaler, vedtagelser eller praksis, som allerede er genstand for en kommissionsbeslutning, kan de ikke træffe afgørelser, der er i strid med den beslutning, som Kommissionen har truffet. De skal ligeledes undgå at træffe afgørelser, som vil være i strid med en beslutning, som Kommissionen har til hensigt at træffe i en procedure, som den har indledt. *Med henblik herpå* kan de nationale domstole vurdere, om det er nødvendigt at udsætte sagen. Disse forpligtelser berører ikke rettighederne og forpligtelserne efter […] artikel [267 TEUF]« (min fremhævelse).

[25] – Jf. dom af 12.1.2023, RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, præmis 65 og 66), og generaladvokat Szpunars forslag til afgørelse RegioJet (C-57/21, EU:C:2022:363, punkt 45 og 46).

66. Som Kommissionen har gjort gældende, vil en generel forpligtelse til at udsætte den nationale procedure på problematisk vis tilskynde de virksomheder, for hvilke Kommissionen har konkluderet, at de tilsidesatte EU-retlige konkurrenceregler, til at anlægge sag til prøvelse af afgørelsen og derefter appellere Rettens dom med det formål alene at forsinke den genoprettende retfærdighed.

67. Ved vurderingen af, om det er nødvendigt eller hensigtsmæssigt at udsætte erstatningssøgsmålet efter en kommissionsafgørelse, der endnu ikke er endelig, skal den nationale retsinstans på den ene side tage hensyn til procesøkonomien og til sin forpligtelse til loyalt samarbejde med EU-institutionerne, hvilket alt efter omstændighederne kan tale for en udsættelse.

68. På den anden side skal der både tages hensyn til sagsøgerens ret til effektive retsmidler og til den sagsøgtes ret til retssikkerhed, hvilket kan tale for nødvendigheden af at afgøre den nationale tvist inden for en rimelig frist [26]. I denne sammenhæng skal der bl.a. tages hensyn til risikoen for, at den absolutte forældelsesfrist udløber under udsættelsen, og til den fase, som domstolsprøvelsen af den omtvistede afgørelse for Unionens retsinstanser befinder sig i, dvs. hvorvidt der kan forventes en endelig afgørelse i denne sag inden for kort tid eller ej, samt til den nationale retsinstans' egen vurdering af gyldigheden af Kommissionens afgørelse. I tvivlstilfælde skal den nationale retsinstans forelægge Domstolen et præjudicielt spørgsmål [27].

69. Et andet aspekt, hvortil der kan tages hensyn ved vurderingen af, om det er hensigtsmæssigt at udsætte sagen, er, hvorvidt der i national ret findes et særligt retsmiddel, som i givet fald muliggør efterprøvelse af den afgørelse, der er truffet i erstatningssagen. Der synes ikke at være et generelt krav i EU-retten om indførelsen af et sådant særligt retsmiddel [28], men i den foreliggende sag findes det ifølge den nationale rets oplysninger i tjekkisk ret.

70. Det følger af det ovenstående, at selv om en kommissionsafgørelse, hvorved der fastslås en overtrædelse, såsom afgørelse C(2017) 4444 final, endnu ikke er endelig, har den bindende virkning i forbindelse med et erstatningssøgsmål som det i hovedsagen omhandlede. Den forelæggende ret kan således lægge denne afgørelse til grund med henblik på at fastslå forekomsten og varigheden af den overtrædelse, der angiveligt har forvoldt den omtvistede skade. Dette berører ikke denne rets mulighed for at udsætte sagen, hvis den finder det hensigtsmæssigt på grund af omstændighederne i den foreliggende sag.

B. Det første og det andet præjudicielle spørgsmål: konsekvenserne af Volvo-dommens konklusioner for den foreliggende sag

71. Med det første og det andet præjudicielle spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, i hvilket omfang artikel 10 i direktiv 2014/104, der vedrører forældelsesfrister, finder anvendelse på tvisten i hovedsagen. Svaret på disse spørgsmål fremgår af Domstolens konklusioner i

[26] – Jf. i denne retning dom af 10.2.2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Forældelsesfrist) (C-219/20, EU:C:2022:89, præmis 45). Jf. ligeledes, mutatis mutandis, generaladvokat Ćapetas forslag til afgørelse DB Station & Service (C-721/20, EU:C:2022:288, punkt 88).

[27] – Jf. navnlig dom af 22.10.1987, Foto-Frost (314/85, EU:C:1987:452, præmis 12-20). Jf. ligeledes, vedrørende en situation, hvor der er tvivl om gyldigheden eller fortolkningen af Kommissionens afgørelse, dom af 1.8.2022, Daimler (Karteller – husholdningsrenovationsvogne) (C-588/20, EU:C:2022:607, præmis 27-36), og af 25.2.2021, VodafoneZiggo Group mod Kommissionen (C-689/19 P, EU:C:2021:142, præmis 144).

[28] – Jf. i denne retning dom af 6.10.2015, Târşia (C-69/14, EU:C:2015:662, præmis 28, 29 og 38-41).

Volvo-dommen. Selv om den forelæggende ret har trukket disse spørgsmål tilbage, er det – for at kunne give den et brugbart svar – nødvendigt at præcisere konsekvenserne af denne dom for den foreliggende sag.

72. I henhold til artikel 22, stk. 1, i direktiv 2014/104 sikrer medlemsstaterne, at de nationale bestemmelser, der vedtages med henblik på at overholde dette direktivs materielle bestemmelser, ikke har tilbagevirkende kraft.

73. Ifølge Volvo-dommen er artikel 10 i direktiv 2014/104 en materiel bestemmelse som omhandlet i dette direktivs artikel 22, stk. 1 [29].

74. Med henblik på at fastlægge den tidsmæssige anvendelse af den nævnte artikel 10 skal det således undersøges, om den i hovedsagen omhandlede situation var opstået før udløbet af fristen for gennemførelse af det nævnte direktiv, eller om den fortsat havde virkninger efter udløbet af denne frist [30].

75. Med henblik herpå skal det efterprøves, om den forældelsesfrist, der finder anvendelse på den i hovedsagen omhandlede situation, var udløbet på datoen for udløbet af gennemførelsesfristen for direktiv 2014/104, dvs. den 27. december 2016, hvilket indebærer, at tidspunktet, hvor denne forældelsesfrist begyndte at løbe, skal fastlægges [31].

76. I den foreliggende sag kræver Heureka erstatning for den skade, som selskabet har lidt på grund af Googles misbrug – ifølge afgørelse C(2017) 4444 final – af en dominerende stilling i perioden fra februar 2013 til den 27. juni 2017.

77. Under disse omstændigheder skal der sondres mellem den overtrædelsesperiode, der fandt sted efter udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 (herom under 1 nedenfor), og perioden, før denne frist udløb (herom under 2 nedenfor).

1. Overtrædelsesperioden efter udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104

78. Den del af overtrædelsen, der fandt sted efter udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104, dvs. fra den 27. december 2016 til den 27. juni 2017, er omfattet af det tidsmæssige anvendelsesområde for dette direktivs artikel 10.

79. Desuden skal den nationale domstol, når gennemførelsesfristen er udløbet, i videst muligt omfang fortolke den nationale lovgivning i lyset af EU-retten, men uden at foretage en fortolkning contra legem af disse nationale bestemmelser [32].

80. Ifølge den forelæggende rets redegørelse er det i denne henseende den tjekkiske øverste domstols praksis, der fortolker det »kendskab til skaden«, som kræves i den civile lovbog, med henblik på at fastlægge forældelsesfristens begyndelsestidspunkt, således at kendskabet til selv en blot delvis skade, der er forvoldt ved en vedvarende overtrædelse af konkurrenceretten, er relevant for begyndelsestidspunktet for en subjektiv forældelsesfrist.

[29] – Volvo-dommen, præmis 43-47.

[30] – Volvo-dommen, præmis 48.

[31] – Volvo-dommen, præmis 49.

[32] – Volvo-dommen, præmis 52.

81. Forpligtelsen til overensstemmende fortolkning pålægger imidlertid de nationale domstole i givet fald at ændre en fast retspraksis, såfremt den er baseret på en fortolkning af national ret, som er uforenelig med EU-rettens formål. En national retsinstans kan derfor ikke med rette antage, at det er umuligt for den at fortolke en national bestemmelse i overensstemmelse med EU-retten, alene som følge af den omstændighed, at den stedse har fortolket denne bestemmelse på en måde, som ikke er forenelig med denne ret [33].

82. Ifølge disse kriterier er det efter min opfattelse, med forbehold af den forelæggende rets efterprøvelse, ikke umuligt at fortolke national ret i overensstemmelse med kravene i EU-retten.

83. Det følger heraf, at forældelsesfristen vedrørende den skade, der er forvoldt i løbet af denne del af overtrædelsen, ikke kan være begyndt at løbe, før betingelserne i artikel 10 i direktiv 2014/104 er opfyldt, dvs. bl.a. før overtrædelsen er ophørt, og sagsøgeren har fået kendskab til de væsentlige elementer i denne overtrædelse.

84. Det fremgår af Volvo-dommen, at selv om det ikke er udelukket, at skadelidte kan få kendskab til de oplysninger, der er nødvendige for at anlægge erstatningssøgsmålet, længe inden offentliggørelsen i *Den Europæiske Unions Tidende* af resuméet af en afgørelse fra Kommissionen, er det, i mangel af andre angivelser, fra dette tidspunkt, at det med rimelighed kan antages, at den skadelidte har fået kendskab til de oplysninger, der er nødvendige for at anlægge søgsmålet [34].

85. I den foreliggende sag har Google imidlertid hævdet, at Heureka, allerede før resuméet af afgørelse C(2017) 4444 final blev offentliggjort i EU-Tidende den 12. januar 2018, havde kendskab til de væsentlige elementer i overtrædelsen. Det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, om dette er tilfældet. Selv i dette tilfælde kan forældelsesfristen vedrørende overtrædelsesperioden efter udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 den 27. december 2016 under alle omstændigheder ikke være begyndt at løbe, før overtrædelsen ophørte. Ifølge afgørelse C(2017) 4444 final ophørte overtrædelsen den 27. juni 2017. Der er imidlertid intet til hinder for, at den forelæggende ret i givet fald kan konkludere, at denne overtrædelse varede længere, end det blev fastslået i afgørelse C(2017) 4444 final, hvis dette er behørigt påvist [35].

86. I denne sammenhæng er det hensigtsmæssigt at præcisere, at der ikke er tvivl om, at det tidspunkt, hvor »overtrædelsen ophører« som omhandlet i artikel 10, stk. 2, i direktiv 2014/104, når en enkelt, samlet og vedvarende overtrædelse strækker sig over et vist tidsrum, kun kan være det tidspunkt, hvor denne overtrædelse som helhed er ophørt.

[33] – Jf. dom af 3.6.2021, Instituto Madrileño de Investigación y Desarrollo Rural, Agrario y Alimentario (C-726/19, EU:C:2021:439, præmis 86 og den deri nævnte retspraksis).

[34] – Volvo-dommen, præmis 64-71.

[35] – Ifølge Heureka bragte Google først den anfægtede adfærd til ophør den 27.9.2017. Dette baserer Heureka bl.a. på den omstændighed, at Kommissionen i artikel 1, stk. 2, i afgørelse C(2017) 4444 final fastslog, at overtrædelsen fortsat var igangværende på tidspunktet for vedtagelsen af denne afgørelse, mens den i artikel 3 pålagde Google at bringe den til ophør senest 90 dage efter meddelelsen af denne afgørelse. Det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve dette argument, idet den i givet fald tager hensyn til den faktiske dato for meddelelsen af afgørelse C(2017) 4444 final den 30.6.2017 (ifølge Googles udsagn i forbindelse med Googles søgsmål til prøvelse af denne afgørelse) og at fastlægge den nøjagtige dato for overtrædelsens ophør.

87. Dette tidspunkt er ganske vist ikke udtrykkeligt angivet i den nævnte bestemmelse i modsætning til, hvad der – således som den forelæggende ret har anført – fremgik af Kommissionens oprindelige forslag [36].

88. Denne ændring synes dog snarere at afspejle en forenkling af ordlyden end et ønske om at ændre betydningen. Når der er tale om en samlet og vedvarende overtrædelse, kan det tidspunkt, hvor overtrædelsen »ophører«, således kun være det tidspunkt, hvor overtrædelsen som helhed er ophørt. I modsat fald skulle der have været henvist til det tidspunkt, hvor overtrædelsen »er begået«, som det er tilfældet i artikel 25, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, der anfører, at »forældelsesfristen regnes fra den dag, hvor overtrædelsen er begået«, dog ikke »ved vedvarende eller gentagne overtrædelser[, hvor] fristen dog først [regnes] fra den dag, hvor overtrædelsen er ophørt«.

89. Artikel 2, nr. 1), i direktiv 2014/104 definerer i øvrigt en »overtrædelse af konkurrenceretten« som »overtrædelse af artikel 101 [TEUF] eller 102 [TEUF] eller af national konkurrenceret«, hvilket taler for, at begrebet »overtrædelse« i forbindelse med anvendelsen af direktivet skal fortolkes på grundlag af retspraksis vedrørende disse bestemmelser. Hvis en række handlinger eller en sammenhængende adfærd indgår i en samlet plan, fordi de har det samme formål, nemlig at fordreje konkurrencen, er der ifølge denne retspraksis en samlet og kontinuerlig overtrædelse [37] (eller, alt efter omstændighederne, en samlet og gentagen overtrædelse [38]). Dette begreb giver Kommissionen mulighed for at pålægge en bøde for hele den overtrædelsesperiode, der er omfattet af undersøgelsen, og det fastlægger den dato, hvor forældelsesfristen begynder at løbe, nemlig den dato, hvor den vedvarende overtrædelse slutter [39].

90. I den foreliggende sag følger det af afgørelse C(2017) 4444 final, at overtrædelsen i Den Tjekkiske Republik begyndte i februar 2013 og fortsat var igangværende på tidspunktet for vedtagelsen af denne afgørelse (punkt 21 ovenfor). Kommissionen kvalificerede ganske vist ikke udtrykkeligt denne overtrædelse som en »samlet og kontinuerlig overtrædelse« som omhandlet i den ovennævnte retspraksis. Det skyldes utvivlsomt, at dette begreb hovedsageligt anvendes til at påvise enheden og kontinuiteten i overtrædelser af artikel 101 TEUF, der er begået af flere virksomheder, og som består af flere komponenter.

91. I det foreliggende tilfælde synes det imidlertid at være åbenbart – uden at det er nødvendigt udtrykkeligt at anvende dette begreb – at overtrædelsen af artikel 102 TEUF, som blev begået af en enkelt virksomhed, bestod i en vedvarende adfærd, der forfulgte et enkelt formål og et enkelt økonomisk mål, nemlig at Google sikrede sin egen sammenligningstjeneste en mere fordelagtig placering og visning på Googles resultatsider for generel søgning med henblik på at øge trafikken til denne sammenligningstjeneste på bekostning af konkurrerende sammenligningstjenester [40]. Overtrædelsens ophør kan derfor kun være det tidspunkt, hvor denne kontinuerlige adfærd som helhed ophørte.

[36] – Jf. artikel 10, stk. 3, i forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om visse bestemmelser om søgsmål i henhold til national ret angående erstatning for overtrædelser af medlemsstaternes og Den Europæiske Unions konkurrenceregler af 11.6.2013, COM(2013) 404 final.

[37] – Dom af 8.7.1999, Kommissionen mod Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, præmis 81), af 7.1.2004, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, EU:C:2004:6, præmis 258), og af 6.12.2012, Kommissionen mod Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, præmis 41).

[38] – Dom af 17.5.2013, Trelleborg Industrie og Trelleborg mod Kommissionen (T-147/09 og T-148/09, EU:T:2013:259, præmis 88), og af 16.6.2015, FSL m.fl. mod Kommissionen (T-655/11, EU:T:2015:383, præmis 484 og 498).

[39] – Dom af 17.5.2013, Trelleborg Industrie og Trelleborg mod Kommissionen (T-147/09 og T-148/09, EU:T:2013:259, præmis 62).

[40] – Jf. dom af 10.11.2021, Google og Alphabet mod Kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, præmis 68 og 69).

92. Sammenfattende kan forældelsesfristen for så vidt angår perioden efter udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 den 27. december 2016 ikke være begyndt at løbe før ophøret af den af Kommissionen fastslåede overtrædelse, dvs. den 27. juni 2017, medmindre den forelæggende ret fastslår, at overtrædelsen ophørte på et senere tidspunkt.

2. Overtrædelsesperioden før udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104

93. Hvad derimod angår overtrædelsesperioden før udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104, dvs. perioden mellem februar 2013 og den 27. december 2016, afhænger forældelsesfristens begyndelsestidspunkt af reglerne i national ret [41].

94. Som det bl.a. er anført i punkt 42 og 43 ovenfor, fremgår det af den forelæggende rets oplysninger, at den treårige forældelsesfrist, der er fastsat i den tjekkiske civile lovbog, før direktiv 2014/104 blev gennemført, begyndte at løbe, så snart skadelidte havde fået kendskab til skaden og skadevolderen, uden at det ifølge national retspraksis var påkrævet at afvente, at en overtrædelse som den i den foreliggende sag omhandlede ophørte. Den skade, der var forvoldt af en sådan overtrædelse, blev anset for at kunne opdeles, og forskellige forældelsesfrister begyndte således at løbe gradvist. Ifølge denne retspraksis var en del af Heurekas ret til erstatning allerede forældet før udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104.

95. Med henblik på at afgøre, om disse nationale regler uden videre kan finde anvendelse på den del af skaden, for hvilken Heureka har krævet erstatning, som svarer til perioden før udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104, skal det imidlertid undersøges, om denne lovgivning er forenelig med EU-retten. Før direktiv 2014/104 fulgte det således allerede direkte af artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, at de regler, der finder anvendelse på søgsmål, der skal sikre beskyttelse af de rettigheder, borgerne har i henhold til EU-konkurrenceretten, ikke må gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at udøve disse rettigheder [42]. Spørgsmålet er således, hvorvidt forældelsesfristen for at indbringe et erstatningssøgsmål for en overtrædelse af konkurrenceretten i henhold til disse regler, også før direktiv 2014/104, ikke måtte begynde at løbe, før denne overtrædelse var ophørt.

C. Det tredje og det fjerde præjudicielle spørgsmål: de krav, der følger af EU-retten, med hensyn til forældelsesreglerne før direktivet

96. Dette spørgsmål om, hvilke krav der følger af EU-retten, bl.a. hvad angår forældelsesfristens begyndelse før vedtagelsen af direktiv 2014/104, svarer i det væsentlige til det tredje præjudicielle spørgsmål og til det fjerde præjudicielle spørgsmål, nr. i) (herom under 1 nedenfor). Kun såfremt behandlingen af dette spørgsmål måtte vise, at EU-retten før direktivet ikke krævede, at overtrædelsen var ophørt, for at forældelsesfristen begyndte at løbe, bliver de øvrige punkter i det fjerde præjudicielle spørgsmål relevante (herom under 2 og 3 nedenfor).

[41] – Jf. i denne retning Volvo-dommen, præmis 50.

[42] – Jf. i denne retning dom af 28.3.2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 42 og 43), og Volvo-dommen, præmis 50.

1. Kan forældelsesfristen begynde at løbe, før overtrædelsen er ophørt? [det tredje spørgsmål og det fjerde spørgsmål, nr. i)]

97. I Volvo-dommens præmis 50 ff., navnlig præmis 56 og 61, fastslog Domstolen vedrørende en situation, der var reguleret af den nationale lovgivning, som var gældende før direktivet, at forældelsesfristerne i denne nationale lovgivning ikke kan begynde at løbe, før overtrædelsen er ophørt.

98. I præmis 78 og 79 i dommen i sagen Manfredi m.fl. [43] fastslog Domstolen, at en national regel, hvorefter forældelsesfristen for anlæggelsen af et erstatningssøgsmål løber fra den dag, hvor aftalen eller den samordnede praksis blev iværksat, kan gøre det praktisk talt umuligt at udøve rettigheden til at kræve erstatning for en skade, som denne forbudte aftale eller praksis har forårsaget, særligt hvis der ved denne nationale regel ligeledes foreskrives en kort forældelsesfrist, og denne frist ikke kan afbrydes. Ifølge Domstolen kan det i en sådan situation i tilfælde af fortsatte eller gentagne overtrædelser ikke udelukkes, at forældelsesfristen udløber, selv inden overtrædelsen ophører, i hvilket tilfælde enhver, som har lidt en skade efter udløbet af forældelsesfristen, vil være forhindret i at anlægge sag.

99. Google og Kommissionen er imidlertid af den opfattelse, at disse konklusioner ikke kan overføres til den foreliggende sag. I modsætning til, hvad der var tilfældet i sagen Manfredi m.fl., kunne forældelsesfristen i den foreliggende sag ikke, heller ikke de enkelte delfrister ved en opdeling af fristen, begynde at løbe, før det relevante kendskab var opnået. Der kan således ikke opstå risiko for, at fristen udløber, før skadelidte kan kræve erstatning.

100. Desuden var den overtrædelse, som var omhandlet i Volvo-sagen, et hemmeligt kartel, som sagsøgeren i denne sag under alle omstændigheder først fik kendskab til efter overtrædelsens ophør. Betingelsen om, at overtrædelsen skal være ophørt, for at forældelsesfristen begynder at løbe, havde således ingen reel betydning for afgørelsen af tvisten i den pågældende sag.

101. I den foreliggende sag bestod overtrædelsen derimod i en offentlig adfærd, og overtræderen var kendt. Endvidere begyndte forældelsesfristen ikke at løbe, før skadelidte havde kendskab til disse forhold, og den var tilstrækkelig lang. Ifølge Google og Kommissionen er det derfor ikke nødvendigt for at udøve retten til erstatning, at forældelsesfristens begyndelsestidspunkt også er underlagt betingelsen om, at overtrædelsen er ophørt. Det er fuldt ud muligt for skadelidte løbende at justere størrelsen af sine krav, efterhånden som skaden vokser.

102. Når alt kommer til alt, er det i overensstemmelse med Domstolens konklusioner i Cogeco Communications-dommen [44] hensigtsmæssigt at undersøge forældelsesordningen som helhed for at afgøre, om dens forskellige elementer, bedømt som helhed, faktisk gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve retten til erstatning. Dette er imidlertid ikke tilfældet i denne sag.

103. Endelig havde ingen af medlemsstaternes retsordener før gennemførelsen af direktiv 2014/104 gjort begyndelsestidspunktet for forældelsesfristen i forbindelse med en overtrædelse af konkurrenceretten betinget af, at overtrædelsen var ophørt. Dette direktiv skabte en helt ny retlig situation i denne henseende, hvis krav ikke kan sidestilles med de krav, der tidligere var gældende i

[43] – Dom af 13.7.2006 (C-295/04 – C-298/04, EU:C:2006:461).

[44] – Dom af 28.3.2019 (C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 45); jf. desuden mit forslag til afgørelse Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punkt 81).

henhold til effektivitetsprincippet. Et krav om en sådan betingelse, før direktivet var gennemført, ville risikere at give direktivet direkte horisontal virkning mellem privatpersoner, hvilket ville være i strid med fast retspraksis [45].

104. Dette argument kan imidlertid ikke tiltrædes.

105. Det er således ganske vist muligt, at medlemsstaternes civilret anerkender begrebet »kontinuerlig overtrædelse«, der finder sted og forældes gradvist over tid. På samme måde forældes Unionens ansvar uden for kontraktforhold gradvist, når tabet er kontinuerligt [46].

106. Et erstatningssøgsmål for en overtrædelse af konkurrenceretten som den i hovedsagen omhandlede adskiller sig imidlertid strukturelt fra et klassisk civilt søgsmål om ansvar uden for kontraktforhold.

107. Indledningsvis støtter det sig på en ret, der følger af den fulde virkning af artikel 101 TEUF og 102 TEUF, som ikke alene kan afhjælpe den direkte skade, som den pågældende hævder at have lidt, men ligeledes den indirekte skade, som påføres markedets struktur og funktion, som ikke har kunnet få fuld økonomisk virkning, navnlig til fordel for de berørte forbrugere [47]. Erstatningssøgsmål for overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler er en integrerende del af ordningen for gennemførelse af de nævnte regler [48]. Gennem håndhævelsen af sin ret til erstatning bidrager skadelidte til virkeliggørelsen af EU's mål og bliver således en »forsvarer« eller »håndhæver« af EU-interesser [49].

108. Når en sådan privat håndhævelse af konkurrencereglerne (»private enforcement«) er baseret på en overtrædelse af artikel 101 TEUF eller 102 TEUF, kan begrebet »overtrædelse«, der udgør et selvstændigt begreb i EU-retten, ikke have en forskellig rækkevidde i sammenhæng med de offentlige myndigheders gennemførelse af de EU-retlige konkurrenceregler (»public enforcement«) [50]. Den overtrædelse, der ligger til grund for erstatningssøgsmålet, er derfor reguleret af EU-retten.

109. Endvidere kræver det principielt en kompleks faktuel og økonomisk analyse at anlægge erstatningssager for overtrædelser af konkurrenceretten [51]. Desuden er situationen som regel kendetegnet ved en informationssymmetri på bekostning af skadelidte [52]. Derfor skal nationale bestemmelser, der fastsætter den dato, hvorfra forældelsesfristen begynder at løbe, længden og reglerne for suspension eller afbrydelse af fristen, være tilpasset konkurrencerettens særlige karakter [53].

45 – Dom af 14.7.1994, Faccini Dori (C-91/92, EU:C:1994:292, præmis 19-30).

46 – Jf. dom af 19.4.2007, Holcim (Deutschland) mod Kommissionen (C-282/05 P, EU:C:2007:226, præmis 35); jf. ligeledes dom af 21.4.2005, Holcim (Deutschland) mod Kommissionen (T-28/03, EU:T:2005:139, præmis 69 og 70 og den deri nævnte retspraksis), og af 20.1.2021, Folschette m.fl. mod Kommissionen (T-884/19, ikke trykt i Sml., EU:T:2021:27, præmis 25).

47 – Jf. i denne retning dom af 20.9.2001, Courage og Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, præmis 26), og af 16.2.2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, præmis 42).

48 – Dom af 6.10.2021, Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, præmis 37).

49 – Jf., i denne henseende allerede mit forslag til afgørelse Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2022:712, punkt 57).

50 – Jf. tilsvarende dom af 14.3.2019, Skanska Industrial Solutions m.fl. (C-724/17, EU:C:2019:204, præmis 47), og af 6.10.2021, Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, præmis 38).

51 – Dom af 28.3.2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 46), Volvo-dommen, præmis 54, og dom af 20.4.2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, præmis 60).

52 – Volvo-dommen, præmis 55, og dom af 16.2.2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, præmis 43).

53 – Dom af 28.3.2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 47), Volvo-dommen, præmis 53, og dom af 20.4.2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, præmis 60).

110. I denne henseende findes der ganske vist overtrædelser af konkurrenceretten, som umiddelbart, med en enkelt handling, kan gennemføres, såsom en opfordring til boykot eller en samlet kontraktmæssig forskelsbehandling fra en dominerende virksomheds side.

111. Som den forelæggende ret med rette har fremhævet, er misbrug af en dominerende stilling som den i den foreliggende sag omhandlede imidlertid kun adfærden i sin helhed, som efter sit omfang, varighed, intensitet og gennemførelsesmåde har medført eller kunne føre til en væsentlig fordrejning af konkurrencevilkårene eller til en konkurrencebegrænsende virkning.

112. Som det er tilfældet med en kompleks og vedvarende overtrædelse af artikel 101 TEUF, ville det derfor være kunstigt at »fragmentere« overtrædelsen og forældelsesfristen for en sådan overtrædelse af artikel 102 TEUF, der, som anført i punkt 90 og 91 ovenfor, i lige så høj grad opfylder kriterierne for en samlet og vedvarende overtrædelse af konkurrenceretten.

113. På samme måde er det vigtigt ikke at lade forældelsesfristen udløbe, før overtrædelsen er ophørt, for at beskytte skadelidtes ret til at få fuld erstatning for skaden, hvilket er en del af retspraksis før direktivet [54].

114. Som Heureka har gjort gældende i den foreliggende sag, kan en overtrædelse, navnlig i den digitale sektor, have en indvirkning på flere planer (handlende, annoncører, brugere) og ændre markedsstrukturen. En overtrædelse på dette område og den skade, der følger heraf, er meget vanskelig at fastslå inden overtrædelsens ophør, og kravet om at anlægge søgsmål og derefter gradvist tilpasse det ved at øge erstatningskravet gør det således uforholdsmæssigt vanskeligt eller i praksis umuligt at udøve denne ret til fuld erstatning.

115. Det fremgår desuden af Domstolens praksis, at EU-retten før direktivet allerede krævede, at forældelsesfristerne ikke begynder at løbe, før de skadelidte har kendskab til de oplysninger, der er nødvendige for at anlægge sag, som bl.a. omfatter overtrædelsen af konkurrenceretten og skaden [55]. Jeg finder det således meget vanskeligt at antage, at der foreligger et sådant kendskab, inden en kompleks overtrædelse af konkurrenceretten er ophørt.

116. Den omstændighed, at en forældelsesfrist gøres gældende over for en skadelidt alene på grundlag af dennes angivelige kendskab til overtrædelsen er derfor en kilde til retsusikkerhed. Den dobbelte betingelse om kendskab til og ophør af overtrædelsen gør det derimod muligt præcist og pålideligt at fastlægge fristens begyndelsestidspunkt, navnlig i forbindelse med søgsmål, der følger efter en konkurrencemyndigheds afgørelse, hvilket er i skadelidtes, men også i overtræderens interesse.

117. Omvendt ville det være kynisk at gøre en forældelsesfrist gældende over for en skadelidt, mens overtrædelsen stadig finder sted. I øvrigt kan risikoen for at gøre kendskabet til overtrædelsen gældende for tidligt endog bevirke, at skadelidte tøver med at anmelde en overtrædelse til Kommissionen eller en konkurrencemyndighed, og dermed skade den effektive gennemførelse af konkurrenceretten.

118. Desuden kan kravet om, at overtrædelsen skal være ophørt, inden forældelsesfristen begynder at løbe, også foranledige skadevolderen til hurtigere at bringe overtrædelsen til ophør, for at forældelsesfristen hurtigst muligt kan gå i gang. Derimod sikrer en ordning, der gør det

[54] – Dom af 13.7.2006, Manfredi m.fl. (C-295/04 – C-298/04, EU:C:2006:461, præmis 95), og af 16.2.2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, præmis 35).

[55] – Volvo-dommen, præmis 56-61.

muligt at opdele forældelsen i flere på hinanden følgende begyndelsestidspunkter, at overtræderen kun risikerer løbende at blive dømt til at betale erstatning for en lille del af overtrædelsen, svarende til forældelsesfristens varighed, og tilskynder derfor ikke den pågældende til at bringe overtrædelsen til ophør.

119. I modsætning til, hvad Kommissionen har gjort gældende i retsmødet i den foreliggende sag, tilskynder den dobbelte betingelse om, at der er kendskab til overtrædelsen, og at overtrædelsen er ophørt, for at forældelsesfristen kan begynde at løbe, heller ikke skadelidte til at undlade at handle på trods af sit kendskab til overtrædelsen og dermed bidrage til skaden. Det er fuldt ud muligt, i givet fald, at tage hensyn til en sådan passivitet, som er i strid med princippet om god tro, når erstatningen skal fastsættes. En sådan faktor kan derimod ikke tages i betragtning ved fastlæggelsen af forældelsesfristens begyndelsestidspunkt.

120. En undtagelse fra betingelsen om, at overtrædelsen skal være ophørt, for at forældelsesfristen kan begynde at løbe, er efter min opfattelse kun tænkelig i meget begrænset omfang, navnlig hvis den nationale lovgivning før direktivet, ved brug af andre bestemmelser, sikrer, at forældelsesfristen ikke udløber før dette tidspunkt, f.eks. ved brug af regler om suspension eller afbrydelse af fristen, indtil afgørelsen om overtrædelse bliver endelig. Selv i dette tilfælde skal den nationale domstol kontrollere, at den skadelidte har tilstrækkelig tid til at forberede og anlægge sit søgsmål efter den endelige afgørelse [56].

121. For så vidt som skadelidte forfølger sin subjektive ret til erstatning, er det begrundet, at vedkommende har en subjektiv forældelsesfrist, som ikke kan begynde at løbe, før den pågældende har fået kendskab til de for sagsanlægget væsentlige elementer. Skadelidte adskiller sig herved fra Kommissionen, der udøver sin objektive kompetence, og som kun har en kort objektiv forældelsesfrist i henhold til artikel 25, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 fra det tidspunkt, hvor overtrædelsen er begået eller er ophørt.

122. I henhold til artikel 2 i forordning nr. 1/2003 er den skadelidte imidlertid i den samme situation som Kommissionen med hensyn til bevisbyrden for den overtrædelse, som påberåbes. Denne person kan derfor ikke stilles ringere end Kommissionen for så vidt angår overtrædelsens ophør som kriterium for, hvornår forældelsesfristen begynder at løbe. Dette gælder så meget desto mere, som denne person ikke råder over Kommissionens undersøgelsesbeføjelser og -redskaber med henblik på at fastslå, om der foreligger en krænkelse [57], men i praksis er afhængig af Kommissionens afgørelse.

123. Det følger af disse betragtninger, at det for at muliggøre en effektiv gennemførelse af retten til erstatning og således opfylde formålene med skadelidtes gennemførelse af konkurrencereglerne er nødvendigt, at forældelsesfristen for anlæggelse af et erstatningssøgsmål ikke begynder at løbe, før en sådan overtrædelse er ophørt.

124. I modsætning til, hvad Kommissionen og Google har gjort gældende, kan de overvejelser, der ligger til grund for Volvo-dommen og dommen i sagen Manfredi m.fl., [58] således fuldt ud overføres på den foreliggende sag. Det tredje spørgsmål og det fjerde spørgsmål, nr. i), skal derfor besvares således, at artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, er til hinder for en

[56] – Jf. i denne retning Commission staff working paper accompanying the white paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, SEC(2008) 404, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC0404, punkt 238.

[57] – Jf. vedrørende sidstnævnte omstændighed Volvo-dommen, præmis 55.

[58] – Dom af 13.7.2006 (C-295/04 – C-298/04, EU:C:2006:461).

national lovgivning, der tillader, at forældelsesfristen for retten til erstatning for en skade, der er forårsaget af en konkurrencebegrænsende adfærd, begynder at løbe, før denne adfærd helt ophører.

125. Dette betyder, at forældelsesfristen i den i hovedsagen omhandlede situation ikke kunne være begyndt at løbe før overtrædelsens ophør, dvs. den tidligst kunne begynde at løbe den 27. juni 2017 (jf. punkt 85 ovenfor). Det følger heraf, at denne frist ikke var udløbet, før fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 udløb den 27. december 2016. Under disse omstændigheder var den i hovedsagen omhandlede situation ikke opstået før udløbet af fristen for gennemførelse af direktivet, men havde fortsat virkninger efter udløbet af denne frist, således at direktivets artikel 10 finder anvendelse på denne situation (jf. punkt 74 og 75 ovenfor).

2. Kan forældelsesfristen begynde at løbe, før skadelidte er bekendt med, at adfærden udgør en overtrædelse af konkurrencereglerne? [det fjerde spørgsmål, nr. ii)]

126. Med det fjerde præjudicielle spørgsmål, nr. ii), ønsker den forelæggende ret oplyst, hvorvidt artikel 102 TEUF og effektivitetsprincippet er til hinder for en national lovgivning, der ikke knytter det tidspunkt, hvor forældelsesfristen begynder at løbe, til kendskabet til, at den pågældende adfærd udgør en overtrædelse af konkurrencereglerne, således som det nu er fastsat i artikel 10, stk. 2, litra a), i direktiv 2014/104. Dette spørgsmål opstår ikke i den foreliggende sag, såfremt mit svar på det tredje spørgsmål og på det fjerde spørgsmål, nr. i), anvendes, nemlig at forældelsesfristen under alle omstændigheder ikke begynder at løbe før det tidspunkt, hvor hele overtrædelsen er ophørt. Jeg vil derfor kun subsidiært behandle det fjerde spørgsmål, nr. ii).

127. Effektivitetsprincippet kræver, at de forældelsesfrister, der gælder for erstatningssøgsmål vedrørende overtrædelser af medlemsstaternes og de EU-retlige konkurrenceregler, ikke begynder at løbe, før skadelidte har fået eller med rimelighed kan antages at have fået kendskab til de oplysninger, der er nødvendige for at anlægge erstatningssøgsmålet. Disse oplysninger omfatter overtrædelsen af konkurrenceretten, skaden, årsagsforbindelsen mellem denne skade og denne overtrædelse samt identiteten af overtræderen [59].

128. Som generaladvokat Rantos har forklaret, er fastsættelsen, i denne sammenhæng, af det tidspunkt, hvor en skadelidt får kendskab til »overtrædelsen« som den retlige kvalificering af den pågældende adfærd, en kilde til retsusikkerhed. Det ville derfor være hensigtsmæssigt at gå ud fra den antagelse, at det i forbindelse med follow on-søgsmål, som følger efter en afgørelse fra Kommissionen eller en national konkurrencemyndighed [60], i mangel af andre angivelser med rimelighed kan lægges til grund, at kendskabet til de oplysninger, der er nødvendige for at anlægge et søgsmål, er opnået på tidspunktet for offentliggørelsen af resuméet af Kommissionens afgørelse i EU-Tidende (eller den nationale officielle tidende hvad angår en national konkurrencemyndigheds afgørelse) [61].

[59] – Volvo-dommen, præmis 56-60.

[60] – Jf. vedrørende denne definition generaladvokat Pitruzzellas forslag til afgørelse Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, punkt 32-35).

[61] – Jf. i denne retning Volvo-dommen, præmis 71, og generaladvokat Rantos' forslag til afgørelse Volvo og DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, punkt 122 og 123).

129. I forbindelse med søgsmål af typen »stand-alone«, hvor der ikke foreligger en forudgående afgørelse fra en konkurrencemyndighed [62], findes der derimod ikke et sådant offentligt holdepunkt for kendskabet, og det tilkommer i sidste ende den nationale retsinstans alene på grundlag af de oplysninger, som sagsøgte har fremlagt, at fastslå det tidspunkt, hvor skadelidte havde kendskab til »overtrædelsen«. I denne forbindelse kan det ikke kræves, at den retlige kvalificering af de faktiske omstændigheder som en overtrædelse af konkurrenceretten er fri for enhver tvivl, hvilket generelt er vanskeligt, inden en sådan overtrædelse er fastslået ved en administrativ afgørelse eller retsafgørelse. Omvendt er kendskabet til simple forhold eller spredte oplysninger, som kunne give anledning til mistanke om en overtrædelse af konkurrenceretten, imidlertid ikke tilstrækkeligt til over for skadelidte at gøre gældende, at denne havde kendskab til overtrædelsen. Der skal foreligge en række præcise og samstemmende indicier, på grundlag af hvilke det kan antages, at en påpasselig part ikke med rimelighed kunne være uvidende om, at de faktiske omstændigheder, som den pågældende havde eller kunne have kendskab til, udgjorde en overtrædelse af konkurrenceretten.

130. I denne sammenhæng er det ganske vist korrekt, at retsusikkerheden øges, når der for så vidt angår pligten til at udvise omhu sondres mellem virksomheder, der råder over juridisk rådgivning, og »professionelle« forbrugere på den ene side, og »almindelige« forbrugere på den anden side [63]. Det forekommer dog rimeligt, at retsinstansen tager hensyn til denne forskel i forbindelse med sin bedømmelse af den skadelidtes kendskab til overtrædelsen og pligt til at udvise omhu. Jeg anser det også for at være muligt at tage hensyn til, at visse overtrædelser, f.eks. prisaftaler mellem direkte konkurrenter, lettere kan kvalificeres som en overtrædelse af konkurrencereglerne end andre former for adfærd, navnlig når de finder sted på nye markeder og er mindre kendte og analyserede af konkurrencemyndighederne.

131. På grundlag af disse betragtninger skal det fjerde præjudicielle spørgsmål, nr. ii), besvares således, at de forældelsesfrister, der finder anvendelse på erstatningssøgsmål vedrørende overtrædelser af bestemmelser i medlemsstaternes ret og EU-konkurrenceretten, i henhold til artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, ikke må begynde at løbe, før skadelidte har fået kendskab til eller med rimelighed kan anses for at have fået kendskab til de oplysninger, der er nødvendige for at anlægge erstatningssøgsmålet, herunder forekomsten af en overtrædelse af konkurrenceretten. Når et sådant søgsmål følger efter en afgørelse fra en konkurrencemyndighed, kan dette kendskab, i mangel af andre angivelser, med rimelighed anses for være opnået – med forbehold af den nationale rets efterprøvelse – efter den officielle offentliggørelse af resuméet af denne afgørelse. Såfremt der ikke foreligger en sådan afgørelse, kan det kun fastslås, at der var kendskab til overtrædelsen, hvis der foreligger en række præcise og samstemmende indicier, på grundlag af hvilke det kan antages, at en påpasselig part ikke med rimelighed kunne være uvidende om, at de faktiske omstændigheder, som den pågældende havde eller kunne have kendskab til, udgjorde en overtrædelse af konkurrenceretten.

3. Skal forældelsesfristen suspenderes for varigheden af den ved Kommissionen verserende sag og domstolsprøvelsen af Kommissionens afgørelse? [det fjerde spørgsmål, nr. iii) og iv)]

132. Med det fjerde præjudicielle spørgsmål, nr. iii) og iv), ønsker den forelæggende ret oplyst, hvorvidt artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, er til hinder for nationale bestemmelser, som hverken suspenderer eller afbryder forældelsesfristen for en overtrædelse af

[62] – Jf. desuden vedrørende denne definition generaladvokat Pitruzzellas forslag til afgørelse Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, punkt 32-35).

[63] – Jf. generaladvokat Rantos' forslag til afgørelse Volvo og DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, punkt 121 og 122).

konkurrenceretten for varigheden af den ved Kommissionen verserende sag vedrørende denne overtrædelse, og som heller ikke indeholder en bestemmelse om, at forældelsesfristen ikke suspenderes tidligere end et år, efter at afgørelsen i sagen om overtrædelse er blevet endelig.

133. Som det også er tilfældet hvad angår det fjerde spørgsmål, nr. ii), er dette spørgsmål ikke relevant i den foreliggende sag, såfremt mit svar på det tredje spørgsmål og det fjerde spørgsmål, nr. i), anvendes. Jeg vil derfor kun subsidiært behandle det fjerde spørgsmål, nr. iii) og iv).

134. Med henblik på at afgøre, om de nationale forældelsesregler gør det uforholdsmæssigt vanskeligt eller i praksis umuligt at gøre brug af retten til at anlægge sag, er en bedømmelse af den nationale forældelsesordning i sin helhed nødvendig. Bestemte elementer i denne ordning skal således ikke betragtes isoleret [64]. Muligheden for at suspendere fristen for varigheden af sagen for Kommissionen og domstolsprøvelsen af dens afgørelse er kun ét af elementerne.

135. Som Kommissionen har gjort gældende, er begrundelsen for at suspendere forældelsesfristen, at sagsøgeren bør have mulighed for at afvente resultatet af konkurrencemyndighedens undersøgelse og, i givet fald, domstolsprøvelsen af dens afgørelse. Herved vil den pågældende kunne vurdere, om der er begået en overtrædelse af konkurrenceretten, opnå kendskab til dens omfang og varighed og støtte sig på denne konstatering i forbindelse med et efterfølgende erstatningssøgsmål.

136. I Cogeco Communications-sagen fandt Domstolen således, at det bliver uforholdsmæssigt vanskeligt eller endog umuligt i praksis at udøve retten til at anlægge sag, hvis den forældelsesfrist, der begynder at løbe før afslutningen af den sagsbehandling, efter hvilken den nationale konkurrencemyndighed eller en appelinstans træffer en endelig afgørelse, er for kort i forhold til denne sagsbehandling og hverken kan suspenderes eller afbrydes, mens en sådan sagsbehandling er igangværende, således at det ikke kan udelukkes, at denne forældelsesfrist endog udløber, før den nævnte sagsbehandling afsluttes, hvorved den skadelidte forhindres i at anlægge sag på grundlag af en sådan afgørelse [65].

137. Det følger af denne retspraksis, at den skadelidte skal kunne basere sit søgsmål på en konkurrencemyndigheds afgørelse vedrørende den pågældende overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler. Automatisk suspension eller afbrydelse af forældelsesfristen under konkurrencemyndighedens sagsbehandling kan være et redskab til at opnå dette formål. I de nationale ordninger synes det imidlertid også muligt at gøre brug af andre muligheder for at sikre, at den skadelidte kan støtte sit søgsmål på den afgørelse, der fastslår overtrædelsen.

138. Det fjerde præjudicielle spørgsmål, nr. iii) og iv), skal derfor besvares således, at artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, ikke er til hinder for forældelsesregler for erstatningssøgsmål vedrørende overtrædelser af konkurrenceretten, som ikke automatisk suspenderer eller afbryder forældelsesfristen for varigheden af konkurrencemyndighedens sagsbehandling eller domstolsprøvelsen af den pågældende myndigheds afgørelse. Artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, kræver imidlertid, at de nationale forældelsesregler giver den skadelidte mulighed for at basere sit søgsmål på en konkurrencemyndigheds afgørelse vedrørende den pågældende overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler.

[64] – Jf. i denne retning dom af 28.3.2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 45-55); jf. ligeledes mit forslag til afgørelse Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punkt 81) samt generaladvokat Rantos' forslag til afgørelse Volvo og DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, punkt 101).

[65] – Dom af 28.3.2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 52).

VI. Forslag til afgørelse

139. På baggrund af ovenstående betragtninger foreslår jeg Domstolen at besvare anmodningen om præjudiciel afgørelse fra Městský soud v Praze (byretten i Prag, Den Tjekkiske Republik) som følger:

»1) Med henblik på at fastlægge den tidsmæssige anvendelse af artikel 10 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/104 af 26. november 2014 om visse regler for søgsmål i henhold til national ret angående erstatning for overtrædelser af bestemmelser i medlemsstaternes og Den Europæiske Unions konkurrenceret skal det undersøges, om den i hovedsagen omhandlede situation var opstået før udløbet af fristen for gennemførelse af samme direktiv, eller om den fortsat har virkninger efter udløbet af denne frist. Med henblik herpå skal det efterprøves, om den forældelsesfrist, der finder anvendelse på den i hovedsagen omhandlede situation, var udløbet på den dato, hvor gennemførelsesfristen for direktiv 2014/104 udløb, hvilket indebærer, at det tidspunkt, hvor denne forældelsesfrist begyndte at løbe, skal fastlægges. I perioden før udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 2014/104 fastlægges forældelsesfristens begyndelsestidspunkt i overensstemmelse med national ret.

2) Artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, er til hinder for en national lovgivning, der tillader, at forældelsesfristen for retten til erstatning for en skade, der er forårsaget af en vedvarende konkurrencebegrænsende adfærd, begynder at løbe, før denne adfærd ophører.

3) I henhold til artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, må de forældelsesfrister, der finder anvendelse på erstatningssøgsmål vedrørende overtrædelser af bestemmelser i medlemsstaternes ret og i EU-konkurrenceretten, ikke begynde at løbe, før skadelidte har fået kendskab til eller med rimelighed kan anses for at have fået kendskab til de oplysninger, der er nødvendige for at anlægge erstatningssøgsmålet, herunder forekomsten af en overtrædelse af konkurrenceretten. Når et sådant søgsmål følger efter en afgørelse fra en konkurrencemyndighed, kan dette kendskab, i mangel af andre angivelser, med rimelighed anses for være opnået – med forbehold af den nationale rets efterprøvelse – efter den officielle offentliggørelse af resuméet af denne afgørelse. Såfremt der ikke foreligger en sådan afgørelse, kan det kun fastslås, at der var kendskab til overtrædelsen, hvis der foreligger en række præcise og samstemmende indicier, på grundlag af hvilke det kan antages, at en påpasselig part ikke med rimelighed kunne være uvidende om, at de faktiske omstændigheder, som den pågældende havde kendskab eller kunne have kendskab til, udgjorde en overtrædelse af konkurrenceretten.

4) Artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, er ikke til hinder for forældelsesregler for erstatningssøgsmål vedrørende overtrædelser af konkurrenceretten, som ikke automatisk suspenderer eller afbryder forældelsesfristen for varigheden af konkurrencemyndighedens sagsbehandling eller domstolsprøvelsen af den pågældende myndigheds afgørelse. Artikel 102 TEUF, sammenholdt med effektivitetsprincippet, kræver imidlertid, at de nationale forældelsesregler giver den skadelidte mulighed for at basere sit søgsmål på en konkurrencemyndigheds afgørelse vedrørende den pågældende overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler.«